

STREDNÁ EURÓPA: LITERÁRNE, JAZYKOVEDNÉ A KULTÚRNE SÚVISLOSTI (EDITORIÁL)

Tematické číslo časopisu *Stredoeurópske pohľady*, venované problematike literárnych, jazykovedných a kultúrnych súvislostí strednej Európy, ponúka viacrozmerný pohľad na priestor, ktorý je historicky, jazykovo aj kultúrne mimoriadne prepojený, no zároveň poznačený napätiami, diskontinuitami a traumami. Predložené štúdie spája snaha reflektovať strednú Európu nie ako homogénny celok, ale ako dynamické pole stretávania identít, pamätí a diskurzov.

Príspevok Adriany Amir sa zameriava na imagologickú analýzu zobrazenia židovských postáv v tvorbe etnografky a prozaičky Nadeždy Varcholovej, autorky žijúcej na Slovensku, píšucej po ukrajinsky a identifikujúcej sa s ukrajinskou menšinou. Štúdia ukazuje napätie medzi autentickým folklórno-etnografickým zobrazením rusínsko-ukrajinského prostredia a schematickým, miestami karikatúrnym pohľadom na židovské postavy. Takto nastolená reflexia prispieva k hlbšiemu porozumeniu mechanizmov kultúrnej identity a medzietnických vzťahov v stredoeurópskom kontexte. Michal Čuřín analyzuje publicistické texty exilového českého spisovateľa Jaroslava Strnada, publikované v časopise *Zpravodaj* v Zürichu. Ťažiskom štúdie je Strnadova dôsledná morálna optika, s ktorou tematizuje skúsenosť exilu, zodpovednosť jednotlivca v období normalizácie, otázku sudetských Nemcov i postavenie bývalých komunistov po roku 1989. Autor poukazuje na Strnadovu schopnosť spájať empatiu k individuálnym osudom s nekompromisným trvaním na osobnej zodpovednosti, ktorá sa podľa neho nedá relativizovať politickými či historickými okolnosťami. Príspevok Martina Tichého sa vracia k obdobiu prvej svetovej vojny a skúma odozvu vojnového konfliktu v českej literatúre rokov 1914 – 1918. Štúdia sa sústreďuje najmä na prózu a konfrontuje českú produkciu s literatúrou iných bojujúcich európskych krajín, predovšetkým s nemeckou, ktorá bola vtedajšou českou kritikou intenzívne reflektovaná. Autor presvedčivo ukazuje, že na pochopenie literárnej reakcie na vojnu je potrebné prekročiť hranice kánonu a venovať pozornosť aj transformačným diskurzom a populárnej próze. Jazykovedný rozmer tematického čísla reprezentuje štúdia Magdalény Lapúnikovej a Marcela Klínka, ktorá sa venuje problematike jazykovej zdvorilosti pri výučbe češtiny ako cudzieho jazyka. Autori poukazujú na to, že pragmatické a sociolingvistické aspekty komunikácie sú v učebniciach často marginalizované, hoci sú pre úspešnú komunikáciu kľúčové. Na základe dotazníkového výskumu medzi slovenskými a poľskými hovorcami analyzujú problematiku miest českého jazykovej zdvorilosti a upozorňujú na riziká medzijazykového a medzikultúrneho nedorozumenia. Jakub Chrobák vo svojej štúdii skúma vybrané texty J. V. Sládka, S. Čecha a B. Hrabala v snahe identifikovať stredoeurópske základy českej literatúry. Zároveň reflektuje kritické varovania autorov ako M. Kundera či K. Kosík pred nebezpečenstvami, ktoré môže priniesť stredoeurópsky kontext, najmä v podobe sebatvrdzujúceho gýča ako spolutvorcu národnej identity. Príspevok tak otvára diskusiu o hranici medzi kultúrnou sebareflexiou a ideologickým zjednodušením. Komparatívnu perspektívu prináša štúdia Martina Schacherla, ktorá analyzuje výučbu svetovej literatúry na stredných školách v Českej republike, Maďarsku a na Slovensku. Autor poukazuje na kultúrno-politické aj praktické faktory ovplyvňujúce výber literárnych diel v učebniciach a na asymetrie v zastúpení susedných národných literatúr. Zvláštnu pozornosť venuje Slovensku ako kultúrnemu sprostredkovateľovi medzi českým a maďarským prostredím a upozorňuje na paradox, že kultúrna otvorenosť nemusí automaticky znamenať interkultúrnú citlivosť. Rubriku *Štúdie* uzatvára príspevok Moniky Adamickej a Lenky Štvrteckej, ktorý sa venuje poézii Milana Richtera, výrazne poznačenej traumou holokaustu. Autorky sledujú transformácie židovskej identity v troch generáciách preživších, reflektujú antisemitické a antisionistické diskurzy i spirituálne a biblické motívy, najmä zápas viery po skúsenosti masového vyhladzovania. Analýza poukazuje na prepleťanie teistických,

deistických a ateistických perspektív, ako aj na symboliku anjela a kontrast bielej a čiernej farby ako nositeľov významu.

Rubriku *Rozhlady* otvára príspevok Jana Rychlíka, ktorý ponúka analytický pohľad na vybrané problémy historického výkladu v stredoeurópskom kontexte. Autor sa sústreďuje na premeny historiografických naratívov a ich vzťah k politickým ideológiám a kolektívnej pamäti. Poukazuje na to, ako dejinné interpretácie formujú národné sebaporozumenie a kultúrnu identitu. František Všetíčka sa zameriava na interpretačnú analýzu básne Laca Novomeského *Noc na stráni* zo zbierky *Otvorené okná* (1935). Ukazuje, že Novomeského poetika je založená na precíznej architektonike textu, najmä na paralelizme a dyadickom členení veršov. Osobitnú pozornosť venuje motívu dialky a jeho posunu od konkrétneho priestoru ku kozmickému rozmeru. Príspevok zároveň zasadzuje Novomeského tvorbu do širšieho stredoeurópskeho a česko-slovenského literárneho kontextu. Článok Tibora Žilku má memoárový charakter, približuje osobnosť významného maďarského folkloristu, etnografa a literárneho vedca Vilmosa Voigta prostredníctvom osobných stretnutí a dlhoročnej odbornej spolupráce. Text vykresľuje Voigta ako výraznú postavu stredoeurópskeho humanitného myslenia s mimoriadnym zmyslom pre interdisciplinárny dialóg. Zároveň dokumentuje podobu vedeckých kontaktov a intelektuálnych sietí v strednej Európe druhej polovice 20. storočia.

V príspevku zaradenom do časti *Rozhlady* Mária Valentová predstavuje slovenskú literárnu vedu šesťdesiatych rokov, keď sa uvoľňovali ideologické obmedzenia a nadviazala intenzívna spolupráca s poľskými kolegami. Autorka sa zameriava na rolu A. Popoviča a nitrianskej translatologickej školy, ako aj prínos prekladateľov P. Winczera a J. Marušiaka pri sprostredkovaní poľských vedeckých textov. Príspevok zároveň ukazuje metodologické a terminologické inovácie, ktoré slovenskú literárnu vedu posunuli k modernému poňatiu literárneho diela a jeho recepcie.

Súčasťou čísla sú aj dve recenzie. Miloš Zelenka hodnotí rozsiahle päťzväzkové dielo *The Many Languages of Comparative Literature*, ktoré zahŕňa vybrané príspevky z medzinárodných kongresov ICLA/AICL. Tibor Žilka prináša recenziu najnovšej knihy slovenskej režisérky a spisovateľky Mariany Čengel Solčanskej *Milenec Adely Ostrolúckej*.

Michal Krauter – Monika Adamická